

Words, Terms, and Beliefs Related to the Walnut Tree in the Language and Culture of Ardakan People of Fars

Naser Jaber Ardakani *¹

Abstract

The purpose of this study is to record and maintain vocabulary related to walnuts and walnut tree harvesting in the city of Ardakan. The research method was based on direct observation and experience, and some information was collected based on interviews with people who were knowledgeable and aware of the subject, whose jobs were related to walnut trees or who had the necessary attention to terminology. This research shows that the vocabulary related to walnut harvesting in Ardakan city is often different from the synonymous and common words in other researched areas. Also, some common proverbs in Ardakan, Fars, are unique and were created based on the culture and importance of this tree. Culturally, it is shown how walnuts are harvested, and the roles of individuals are explained based on age. Also, from a cultural perspective, this study describes the special importance of the walnut tree in teaching children and adolescents about hard work and trade. In addition, attention is paid to the issue of walnut tree ownership, which is similar to other cities where previous

Received: 06/04/2024

Accepted: 31/08/2024

* Corresponding Author's E-mail:
jaberi@pgu.ac.ir

1. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Human Sciences, Bushehr, Iran.

<http://www.orcid.org/0000-0002-7418-4389>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

research has been conducted, and it was found that multiple ownership also existed in the city of Ardakan.

Keywords: Walnut; harvest; popular culture; dialect; Ardakan Fars.

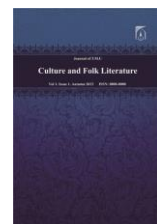
Introduction

Research background

Some of the research that has been conducted in this field is as follows: Soltani Nejad (2006), and Nasrollah Askari (2014) used observation and interview methods, showing that the walnut tree has sustained the social bonds of the family. The author also paid attention to the type of ownership of walnut trees from an economic perspective. The other study was written by Papoli Yazdi and Abbas Jalali (2019). This investigation takes a special look at the issue of walnut ownership and, based on a field study and drawing diagrams, outlines the continuity of ownership in some rural families with walnut trees in Khorasan. In his book *The History of the Ardakan Dialect* (2019), Amiri Ardakani, while discussing various cultural topics as appropriate, mentions some topics related to the walnut tree, which are used in the text. Despite these valuable articles and books, the present study is a new study in this field. First, this is because a different location has been studied in this study. Second, the Ardakani dialect has a substantial difference from the accents and dialects of the other two studies. Also, this study considers educational-cultural issues that have not been paid attention to or have received less attention in other articles.

Goals, questions, and assumptions

The basis for considering this topic in this study is the importance of the walnut tree to the people of Ardakan and its surrounding culture and terminology. A tree that can grow and produce fruit for many years, and in the past, it was often planted on the banks of streams or

in lands that were not suitable for agriculture. The importance of this tree to the people of Ardakan and the culture that has developed around it over the years requires careful consideration of the linguistic and cultural components associated with it. The aim of this research is to preserve some of the native vocabulary related to the walnut tree and explain its value and importance in the Ardakani dialect. Also, expressing some of the valuable subcultures that have formed around it and their continuation can be effective in optimizing the culture of childrearing and the value of work.

Main discussion

The most important findings of this article are as follows:

"Words related to walnut tree parts": oyzeh, porg, č ile, č ot, h'oshke, tolme, gor, nar, lay e, Dar e gerdo, Tarre gerdo, Gerdo y nat.

The other section is about "terms related to the stages of walnut tree fruit growth" and includes these words: Gol, Chormak, kowre, kowreseyah, Kalemaj, Kaftak, pirmak, tenj.

Another topic is "The customs and traditions of picking walnut fruit and the tools associated with it": Darebon, gercon, Kappaz, todari, keleperx.

Tools and equipment for collecting also have their own terminology: kena, varkena, tal, vapazak, badriz.

Walnut has the following vocabulary and terms in the Ardakani dialect: kay azi, kanak, **somi**, gowr. There are also special and unique proverbs and idioms in the Ardakani dialect that are mentioned in the text of the article. Walnut trees also have their own special names due to their importance. In addition to these, family gatherings and rituals and the role of each member in the harvest season based on age and gender, as well as idioms related to ownership and customs of transactions and trade and customs of renting products are other topics that are raised and examined in this article.

Conclusion

This research shows that the importance of the walnut tree in the city of Ardakan has led to a special culture with a special vocabulary. In the vocabulary section, if a comparison is made with other research, some words have common features in letters and pronunciation, and at the same time have a different development from the same words common in other regions of the country, but most words are unique to the Ardakani dialect. Proverbs related to walnuts, although few in number, are specific to the region. The walnut tree is a unique and special tree from the cultural perspective that has developed around it. This tree brings families and sometimes several families together, especially during the harvest season, and gathering its produce is like a "business school" for children and teenagers. Due to the existence of walnut trees, both owners earn income, both tenants and children learn ways of earning, and women experience the joy of receiving wages. In terms of ownership, according to other research conducted in Ardakan, the findings here also revealed multiple ownerships of the garden or even a single tree, as well as ownership in the form of agricultural ownership and endowment.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

سال ۱۲، شماره ۶۰، بهمن و اسفند ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت گردو در زبان و فرهنگ

مردم اردکان فارس

ناصر جابری اردکانی^{۱*}

(دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۱۸ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۰)

چکیده

هدف از نگارش این مقاله ثبت و نگاهداشت واژگان مرتبط با گردو و گردوتکانی در شهر اردکان^۱ است. روش تحقیق مبتنی بر مشاهده و تجربه مستقیم بوده و نیز برخی اطلاعات براساس مصاحبه با افراد مطلع و آگاه از موضوع که شغلشان مرتبط با درخت گردو بوده یا دقت نظر لازم را از نظر واژه‌شناسی داشته‌اند، گردآوری شده است. این پژوهش نشان می‌دهد که واژگان مرتبط با گردوتکانی در شهر مورد تحقیق، اغلب با کلمات هم‌معنا و رایج در دیگر مناطقی که تحقیق شده، متفاوت است. همچنین برخی ضرب‌المثل‌های رایج در اردکان فارس منحصربه‌فرد است و براساس فرهنگ و اهمیت این درخت به‌وجود آمده است. از نظر فرهنگی نشان داده شده است که به چه شیوه‌هایی برداشت صورت می‌گیرد و نقش افراد براساس سن

۱. دانشیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران (نویسنده مسئول).

* jaberi@pgu.ac.ir

<http://www.orcid.org/0000-0002-7418-4389>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

و سال تبیین شده است. همچنین از نظر فرهنگی در این مقاله اهمیت ویژه درخت گردو در آموزش تلاش و تجارت به کودکان و نوجوانان توصیف شده است. علاوه بر این به موضوع مالکیت درخت گردو توجه شده که از این نظر با دیگر شهرهایی که قبلاً تحقیقاتی صورت گرفته، شباهت دیده می‌شود و مشخص می‌شود که مالکیت چندگانه درخت واحد، به دلیل اهمیت ثمر و سن آن در اردکان فارس نیز وجود داشته است.

واژه‌های کلیدی: گردو، گردو تکانی، فرهنگ عامه، گویش، اردکان فارس.

۱. مقدمه

در اردکان درخت گردو چونان شجره‌ای زندگی‌بخش است و با خود فرهنگ و سنتی را طی سالیان دراز همراه کرده است. برخی چنان با این درخت دلبستگی دارند که نمی‌توانند از آن دل بکنند؛ در فصل برداشت چیزی در دلشان خلجان می‌کند و آن‌ها را به سوی این درخت باشکوه می‌کشاند. این خلجان دوست‌داشتنی، در خاطرات و سنت‌ها ریشه دارد. بر این اساس مبنای پرداختن به این موضوع در این مقاله، اهمیت درخت گردو در نظر مردمان اردکان و فرهنگ و اصطلاحات پیرامونی آن است. درختی که سده‌ها و سالیان دیر و دراز می‌پاید و در گذشته اغلب در کناره جویبارها یا در زمین‌هایی که قابلیت کشت و زرع کم‌تری داشتند، کاشت می‌شد. همچنین کسانی که قصد داشتند، هم مالکیت خود بر زمین را حفظ کنند، هم کم‌ترین وقت را برای نگهداری هزینه کنند، گردو می‌کاشتند. این درخت در اعماق زمین ریشه می‌دواند و اگر به جویباران نزدیک باشد - که اغلب چنین بوده - خودآبیاری است و نیاز چندانی به نگهداری ندارد. به‌ویژه که در گذشته‌ها به شکل بارزتری برف‌های سالیانه بر آن می‌بارید و آفات آن را تا حدود زیادی از بین می‌برد، بدون هیچ‌گونه سم‌پاشی ثمر آن فراوان، کم‌آفت و عالی بود. درخت گردو سایه‌ای بر زمین می‌گسترده که خاندانی را زیر سایه

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... ناصر جابری اردکانی

استوار خود جا می‌دهد و گرد هم می‌آورد. هنوز از آن درختان کهن تعدادی در اردکان و روستاهای اطراف آن باقی مانده و بلکه بسیاری از زمین‌ها نیز به دلیل سهولت نگهداری و زیبایی، گردوباغ شده است؛ اگرچه سال‌ها و بل فراتر از سده‌ای زمان نیاز است تا به آن درختان تناور دیرسال تبدیل شوند. اهمیت این درخت نزد مردم اردکان و فرهنگی که پیرامون آن طی سال‌ها شکل گرفته، ایجاب می‌کند که در اجزای زبانی و فرهنگی مرتبط با آن دقت نظر شود. هدف این پژوهش حفظ برخی از واژگان بومی مرتبط با درخت گردو و تبیین ارزش و اهمیت آن در گویش اردکانی است. همچنین بیان برخی از خرده‌فرهنگ‌های ارزشمندی که پیرامون آن شکل گرفته است و تداوم آن می‌تواند در بهینه‌سازی فرهنگ کودک‌پروری و ارزش و اعتبار کار و تلاش مؤثر باشد.

۲. پیشینه تحقیق

در زمانی که تصمیم گرفته شده چنین تحقیقی در باره گردو و اهمیت آن در اردکان فارس انجام شود، تصور این بود که کم‌تر کسی به این موضوع فکر کرده است، اما پس از جست‌وجو در سایت‌های مختلف مشخص شد که اگرچه تحقیق در این زمینه بسیار اندک بوده است، اما قبل از این برخی محققان این موضوع در نظرشان مهم آمده و تحقیقاتی نیز در این زمینه نوشته شده است. سلطانی‌نژاد (۱۳۸۵) مقاله‌ای با عنوان «واژه‌های مربوط به گردو در گونه فارسی بافتی» نگاشته و در آن سعی کرده است تعدادی از کلمات بومی رایج در منطقه بافت را گردآوری و ثبت کند. وی همچنین به برخی اصطلاحات و امثال مرتبط توجه کرده است. نصرالله عسگری (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «اهمیت درخت گردو در زندگی روستاییان الموت» با روش مشاهده و مصاحبه سعی کرده است به دو سؤال پاسخ دهد؛ نخست اینکه آیا با توجه به تغییرات

اجتماعی و تاریخی، درخت گردو توانسته است پیوندهای اجتماعی خانواده و شبکه‌های پیرامون آن را تداوم بخشد؟ دیگر اینکه آیا درخت گردو کارکرد فرهنگی داشته است یا خیر. مؤلف بیان کرده است که درخت گردو توانسته بخشی از عناصر فرهنگی روستاییان را تداوم بخشد و به‌عنوان مثال تداوم مالکیت آن باعث گردآمدن اعضای خانواده و بعضاً خاندان در فصل برداشت شده است و همچنین از جنبه اقتصادی به نوع مالکیت گردو توجه کرده است. همچنین بخشی از مقاله به واژگان مرتبط با درخت گردو اختصاص داده شده است که نشان‌دهنده عمق فرهنگ واژگانی مرتبط با درخت گردو در مناطق مورد تحقیق است. مقاله دیگر را پاپلی یزدی و عباس جلالی (۱۳۹۸) نوشته‌اند. در این مقاله به موضوع مالکیت گردو نگاهی خاص شده است و براساس یک مطالعه میدانی و رسم نمودارهایی، تداوم مالکیت در برخی خاندان‌های روستایی و پیوند شجره قومی با شجره گردو در خراسان ترسیم شده است. همچنین برخی از اصطلاحات خاص بومی و محلی بررسی و به کمک فونتیک، نگارش شده است. این مقاله به خوبی نشان می‌دهد که مالکیت گردو تا چه اندازه در مراکز گردوخیز اهمیت داشته است. مؤلفان به نقش فرهنگی - اجتماعی گردو نیز توجه کرده‌اند. همچنین محمد امیری اردکانی در کتاب فرهنگ گویش/اردکان (۱۳۹۸) ضمن طرح موضوعات مختلف فرهنگی، به اقتضای موضوع به برخی از واژه‌ها و مثل‌های مرتبط با درخت گردو اشاره کرده که در متن از آن بهره برده شده است. با وجود این مقالات و کتاب ارزشمند، پژوهش حاضر تحقیق تازه‌ای در این زمینه است؛ نخست از این جهت که در این تحقیق مکان متفاوتی مورد مطالعه قرار گرفته است، دیگر این‌که گویش اردکانی تفاوتی ماهوی با لهجه‌ها و گویش‌های دو تحقیق دیگر دارد. همچنین در این تحقیق موضوعات دیگری از جمله مسائل تربیتی - فرهنگی که در دیگر مقالات

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... _____ ناصر جابری اردکانی

به آن‌ها توجه نشده یا کم‌تر توجه شده پیش چشم قرار گرفته و امید است بتواند در ثبت و انتقال بخشی از میراث زبانی و فرهنگی استان فارس مؤثر واقع شود.

۳. چارچوب نظری

انجام این پژوهش بر دو شیوه متکی بوده است؛ نخست مشاهده مستقیم و زندگی در کنار این درخت و مردمانی که با آن زندگی می‌کنند بوده؛ مردمی که در زبان‌شان برای گردو واژگان ویژه و فرهنگ خاص ایجاد کرده‌اند. دو دیگر شیوه، گفت‌وگو و مصاحبه با چند تن از کسانی بوده که با واژه‌های گویش اردکانی انس و علاقه داشته‌اند و بعضاً صاحب تحقیقات مرتبطی بوده‌اند و نیز کسانی که تخصصشان کاشت و برداشت گردو بوده است.

۴. بحث و بررسی

در بخش اصلی مقاله ضروری است نخست به دلیل کوچکی و کم‌ترشناخته بودن اردکان به صورت اجمالی گذری بر موقعیت و زبان شود، سپس واژگان، اصطلاحات و فرهنگ مرتبط با درخت گردو بررسی شود.

۴-۱. معرفی شهر اردکان و لهجه مردم اردکان

اردکان شهری است واقع در شمال غربی شیراز و شهر مرکزی شهرستان سپیدان است. این شهر در منطقه‌ای کوهستانی واقع شده و دارای چشمه‌ها و آبشارهاست و از شهرهای بیلاقی و توریستی - تفریحی استان فارس به‌شمار می‌آید. در شهرستان سپیدان دست‌کم دو گویش و لهجه مختلف وجود دارد؛ یکی گویش^۲ اردکانی که مردم مرکز

شهر بدان تکلم می‌کنند و دیگری لهجه لری. لهجه لری این شهرستان تقریباً همان است که در یاسوج و نورآباد ممسنی و... صحبت می‌شود و با زبان فارسی امروزی تفاوت‌هایی اندک دارد. گویش اردکانی نیز علاوه بر شهر اردکان در برخی از روستاهای این شهر مانند دالین، برغان، خلار، بنو (Banow) تکلم می‌شود. در خارج از شهرستان سپیدان در منطقه کُهمَره نودان از توابع کازرون با همین گویش سخن می‌گویند. گویش اردکانی با گویش لارستانی که در جنوب استان فارس تکلم می‌شود و گویش شناخته‌شده‌ای در میان مردم استان فارس است، قرابت دارد. این گویش و گویش لارستانی (اچمی) جزو زبان‌های جنوب غربی ایران‌اند. فارسی، لری و لارستانی از شناخته‌شده‌ترین زبان‌های جنوب غربی ایران به‌شمار می‌روند. (حاجیانی، ۱۳۸۸، ص. ۲۲)

۲-۴. بررسی واژگان و اصطلاحات

در این بخش به واژگانی پرداخته می‌شود که در لهجه اردکانی دارای اهمیت‌اند و سه مرحله کاشت و داشت و برداشت به نوعی در انتخاب کلمات اهمیت داشته است، اما اهمیت این سه مرحله به معنی توجه به مختصات کشت و کارگردو نبوده، بلکه از نظر زبان و فرهنگ آنچه اهمیت داشته آورده شده است:

۲-۴-۱. واژه‌های مرتبط با اجزای درخت گردو

واژه	آوانگاری	معنی و توضیحات
اُیْزه	oyzeh	شاخه‌هایی که رشدی افقی یا قوسی دارند و سرشاخه‌هایشان رو به سمت زمین دارد، اویزه یا آویزه گفته می‌شود.

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... _____ ناصر جابری اردکانی

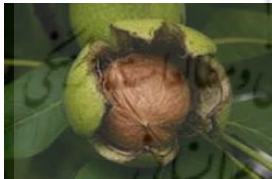
شاخه‌های کوچک و برگ‌دار را می‌گویند که معمولاً میوه درخت بر روی این شاخه‌ها می‌روید. در زبان مردم بافت این کلمه به صورت پیلاشک (pilask) به کار رفته است (سلطانی‌نژاد، ۱۳۸۵: ۱۶۶)، در لهجه مردم اردکان و نیز در لهجه لری، پلش به معنی تکه ریز و خرد از اشیاست. شباهت‌هایی در حروف این دو تلفظ وجود دارد و در ارتباط با گردو معنی یکی است، اما این واژه می‌تواند با واژه پَنگ که به معنی خوشه خرماست هم‌خانواده باشد؛ با این حال ریشه‌شناسی این لغت نیازمند تحقیق مجزایی است. در فرهنگ باغداران و کسانی که دارای تجربه هستند، محافظت از این بخش درخت و جلوگیری از شکستن آن‌ها در زمان برداشت محصول دارای اهمیت بسیار است.	porg	پُـرگ
شاخه‌های ریز خشک‌شده که به زیر درخت می‌ریزد.	č ile	چیلِه
تکه چوب خشک و کوچکی که نوک نسبتاً تیزی دارد و در شاخه‌های سبز باقی مانده است.	č ot	چُـت ^۳
چوب درخت گردو وقتی که خشک می‌شود، با های نسبت از آن اسمی ساخته می‌شود که اختصاصاً بر چوب خشک اطلاق می‌شود.	h'oshke	خُـشکِه
تنه اصلی درخت گردو	tolme	تُلْمِه
نوک، بالاترین بخش هر شاخه. در زبان مردم بافت به صورت گُلال آمده است. (همان، ص. ۱۶۷) این دو تلفظ قطعاً از یک ریشه آمده‌اند.	gor	گُر
شاخه‌ای که مستقیم و صاف و راست رشد می‌کند، نر نامیده می‌شود، این کلمه در مقابل ماده به کار می‌رود.	nar	نَر
شاخه‌های فرعی درخت گردو که به پُـرگ منتهی می‌شود لَغَه نامیده می‌شود. در لهجه لری نیز این کلمه بدون تشدید و بدون تفاوتی دیگر کاربرد دارد.	lay e	لَغَه
به گردوی کامل «دارِ گردو» گردو گفته می‌شود.	Dar e	دارِ گردو

gerdo		
Tarre gerdo	تره گردو	درخت گردوی جوانی است که میوه می‌دهد، اما هنوز چندان تناور نشده است. تره به معنی مطلق جوان نیز می‌تواند باشد؛ در گویش اردکانی تره‌مار نیز کاربرد دارد و به معنی مار کوچک و جوان است.
Gerdo y nat	گردوی نات	درخت بزرگی که صاف و راست رشد کرده و دارای تنه بزرگی است. این اصطلاح را داربان‌ها به کار می‌برند.

۴_۲_۲. اصطلاحات مرتبط با مراحل رشد و رسش میوه گردو

واژه	آوانگاری	معنی و توضیحات
گل	Gol	گردو نیز ابتدا گل‌دهی دارد، اما گل آن با سایر درختان تفاوت دارد و به صورت رشته‌هایی آویزان ظاهر می‌شود.
چرمک ^۴	Chormak	مغز گردوی نارسیده و آبکی. در این مرحله مغز گردو در حال شکل‌گیری است، دارای پوست بیرونی است، اما هنوز غیر قابل استفاده است.
کوره	kowre	لایه‌های درونی دانه گردو که نقش تغذیه مغز گردو را دارد، کوره گفته می‌شود.
کوره‌سیاه	kowreseyah	مرحله‌ای که لایه و پره داخلی گردو رو به تیرگی می‌رود و به معنی رسیدن تقریبی مغز گردو است.
کل‌مچ ^۵	Kalemaj	مغز گردوی رسیده و تازه. در این مرحله گردو هنوز کامل نشده، اما

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... ناصر جابری اردکانی

مغز آن تقریباً رسیده است؛ بنابراین پوست گردو سبز و سفت است و دارای شیره فراوانی است. این شیره هر چه گردو بیشتر می‌رسد کم‌تر می‌شود تا در نهایت گردو کاملاً برسد و پوست نیز خشک شود. شکل گردو در حالتی که کلِ میج گفته می‌شود چنین است: 		
گردوی رسیده و پوست بازکرده. در این مرحله گردو کاملاً رسیده است و ممکن است با وزش باد نیز به زمین بیفتد. واژه کفتک در ادبیات فارسی و به صورت کلمات «کفته» و «ناکفته» سابقه دارد و درواقع به معنی «شکفته» است. چون به معراج حقایق رفته بود بی‌بهارش غنچه‌ها ناکفته بود (مولوی، ۱۳۷۳، د: ۲: ب ۴) گردو نیز پس از رسیدن بخشِ جلدمانندش شکفته می‌شود و تصویری شبیه گل شکفته پیدا می‌کند؛ چنانکه در تصویر زیر می‌توان دید: 	Kaftak	کَفْتِکْ
گردویی که پوست آن سبز بوده و بر اثر وزش باد یا آفت افتاده زودتر از موعد بر زمین افتاد و پوست آن چروکیده شده، مغز نیز اگر نارس باشد، به آن پیرمک یا پیرمکه می‌گویند.	pirmak	پیرمکْ
به معنی مغز گردوست. تنج گایی: مغز بزرگ و راسته گردو (امیری، ۱۳۹۸ ب)	tenj	تَنجْ

۳-۴. برخی از باغ‌های مهم گردوی اردکان

نام‌گذاری باغ گردو نیز دلیلی بر اهمیت آن نزد مردمان است. در گذشته باغ‌های شخصی چنانکه امروزه رایج است نام‌گذاری نمی‌شد، اما باغ گردو استثنا بود و بسیاری از باغ‌های گردو با نامی شهرت داشتند، از آن جمله است:

باغ روح: یکی از باغ‌های بزرگ با درختان بزرگ گردوست که معمولاً سکوتی در آن برقرار است و حتی روز هم نوعی توهّم و ترس را - شاید به‌خاطر نامش - به عابران تلقین می‌کند.

باغچه نظری: این باغچه چند مالکی است و در تملک فامیل‌های مختلفی است، یکی از راویان چنین بیان کرد که اطلاق این نام به‌دلیل نظرکرده بودن آن گذاشته‌اند؛ بنابراین می‌توان چنین استنباط کرد که نگهداری از درخت گردو براساس باورها نیز صورت می‌گرفته است. برخی از دیگر باغات گردو از این قرار است: باغ علق‌سفری، درشکفتکی،^۶ گر^۷ درویشی.

۴-۴. آداب تکاندن درخت گردو و ابزارهای مرتبط با آن

۴-۴-۱. گردوتکانی

گردوتکانی شاید مهم‌ترین بخش مرتبط با این محصول باشد. برخی از اصطلاحات مرتبط با این بخش از این قرار است:

گردوپا: به معنی کسی که محافظ و پاینده محصول گردو از زمان رسیدن تقریبی تا زمان رسیدن کامل است.

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... ناصر جابری اردکانی

شب‌پا: در فصل گردوتکانی برای محافظت از گردوها در برابر سارقان فردی که «شب‌پا» نامیده می‌شود به کار گرفته می‌شود که طبق توافق با صاحب گردو پس از اتمام کار اجرت او را با گردو لحاظ می‌کنند (رضایی، ۱۳۹۶).

داربون (Darebon): گردوتکان، شخصی است که توان بالا رفتن از درخت گردو را دارد و می‌تواند محصولات را بتکاند. این کار شغلی مخاطره‌آمیز است و هر کسی از پس آن بر نمی‌آید. شخصی که داربون نامیده می‌شود، باید از دستان و اندام قدرتمندی برخوردار باشد و بتواند بدن خود را هر جا که لازم باشد از شاخه‌ها بالا بکشد و در عین حال بر فراز درخت قادر به کار و جابه‌جا شدن باشد و از این حیث این شغل بی‌شبهت به صخره‌نوردی نیست. بنابراین معمولاً افراد جوان از پس این کار بر می‌آیند. همه‌ساله تعدادی از کسانی که این شغل را برگزینند دچار آسیب‌هایی می‌شوند.^۸

گرگن (gercon): فردی که گردوها را از روی سطح زمین جمع می‌کند گرگن گفته می‌شود که این واژه مخفف گردکن (جمع‌کن) است.

۴-۲-۴. ابزار گردوتکانی

کَپَاز^۹ (Kappaz): چوب بلند و باریکی است که معمولاً از درختان جوان سپیدار تهیه می‌شود و ابعاد متفاوتی دارد و در شهرهای مختلف نام‌های گوناگونی دارد. در برخی شهرهای فارس سیخ گردوزنی گفته می‌شود. کَپَاز نوعی از این چوب‌هاست که ابزار عمومی شغل گردوتکانی است. در شکل زیر مردی با کَپَاز مشاهده می‌شود.

این واژه کپاز برای انواع چوب‌هایی که با آن گردو می‌تکانند به کار می‌رود و دو نوع خاص نیز دارد که از این قرار است:

اُیزه زن (آویزه زن): چوب بلندی است که هفت تا ده متر طول دارد و برای تکاندن شاخه‌های آویز شده و بلند به کار می‌رود. گردو تکان‌ها به تجربه دریافته‌اند که برداشت محصول شاخه‌های قوسی که به صورت افقی رشد کرده‌اند دشوارتر از شاخه‌های عمودی یا کج است. لذا برای غلبه بر این مشکل، این نوع شاخه‌ها را از روی سطح زمین با همین آویزه زن‌ها می‌تکانند.

توداری (todari): چوب کوتاهی است که بین یک و نیم تا دو متر طول دارد و برای تکاندن گردوهای به کار می‌رود که بین شاخه‌ها یا در فاصله نزدیک به گردو تکان قرار دارد. «تو» در این واژه به معنی درون و میان است که در زبان روزمره مردم اردکان - و نیز در زبان فارسی - کاربرد دارد و در لهجه مردم اردکان به اتاق نیز «تو» - بر وزن مو - گفته می‌شود. «دار» به معنی درخت است، لذا واژه «توداری»^{۱۰} در لهجه اردکانی مفید معنی نسبت است و نهایتاً یعنی مخصوص محصولات میان درخت و به عبارتی؛ میان درخت زن. «توداری» را از چوب درخت گوجه‌باغی که بسیار محکم است نیز تهیه می‌کردند، زیرا برخی از شاخه‌های این درخت با ابعاد دو متر به صورت صاف و قابل استفاده برای تکاندن یافت می‌شود.

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... ناصر جابری اردکانی

کِلِه پَرخْ (keleperx) تکه چوبی که از نیم تا یک متر طول دارد و فرد می‌تواند آن را تا ارتفاعی گاه پانزده تا بیست متری پرتاب کند. این پرتاب برای انداختن گردوهایی صورت می‌گیرد که داربان نمی‌تواند با چوب خود (کپاز) آن را بشکند، این نوع گردوها با چوب کِلِه پَرخْ تکانده می‌شود. این کلمه به معنی پرتاب کردن نیز هست (ر.ک. به امیری، ۱۳۸۱، ص. ۱۲۵).

۴-۵. ابزار و وسایل جمع‌آوری

کِنَا (kena): تکه پارچه یا روسری که به دور کمر می‌بندند و از بخشی از آن به‌عنوان کیسه برای گردآوری گردوها استفاده می‌کنند.

وَر کِنَا (varkena): با کنا هم‌معنی است، اما پارچه‌ای که بسته می‌شود بزرگ‌تر است و حجم بیشتری می‌گیرد.

تَلْ (tal): مکان گردآوری گردوها، معمولاً در پای درخت گردو را تمیز می‌کردند و تل را همانجا شکل می‌دهند، اما اگر مکان رویش درخت نامناسب باشد، مکان دیگری را انتخاب می‌کنند. عکس زیر بانویی را در کنار «تَلْ» گردو نشان می‌دهد.^{۱۱}

واپَزَکْ (vapazak): این کلمه شکل دیگری از کلمهٔ واپَسَک است که در برخی لهجه‌های فارس پَسَکی^{۱۲} هم گفته شده است. جزء پس به معنی بعد است و واپَسَک به معنی گردآوری بعدی و پسین است. این کلمه بر رفتاری اطلاق می‌شود که پس از چین

اصلی گردو صورت می گیرد. پس از اینکه باغداران محصول اصلی را برداشت می کنند، به دلایلی مانند بزرگی درخت یا دشواری دیدن تمام دانه های گردو، بخشی از محصول بردرخت باقی می ماند. چیدن این بخش را واپزک می گویند. همچنین گردآوری محصولات زیر درخت نیز هیچ گاه به طور کامل صورت نمی گیرد؛ برخی دانه ها لابه لای سنگ ها و سبزه ها باقی می مانند. به کسی که واپزک را به عنوان شغل فصلی انتخاب می کند «واپزکچی» نیز می گویند. واپزک عملی شبیه خوشه چینی است، اما وجهه منفی ندارد، شاید به این دلیل که گردآوری دانه های باقی مانده گردو دشواری دارد و نیازمند مهارت و توانایی است و واپزکچی ها این مهارت را دارند و این دشواری را به جان می خرند.

بادریز (badriz): به گردوهایی که بر اثر وزش باد می ریزد، بادریز گفته می شود.

۴-۶. گردو از نظر کیفیت

کاغذی (kay azi): این نام بسیار مشهور است و باور من این است که در مناطق بسیاری بر گردوهایی که پوست نازکی دارند چنین نامی اطلاق می شود. البته پوست این نوع گردو به نازگی گردوهای وارداتی که امروزه دیده می شود نیست، اما شکستن آنها با ضربه کوچکی میسر است و اغلب طعم خوبی دارند.

کَنک (kanak): گردویی است که مغز آن در لایه های محکمی قرار دارد و پوست آن نیز بسیار سفت و محکم است و زمان استفاده به دشواری می شکند و اغلب به تکه های متعدد تبدیل می شود و مغز آن لای پوستین گیر می کند. این نوع گردو از محبوبیت چندانی برخوردار نیست و به گردوهای وحشی که به نژادی نشده اند شبیه است. این کلمه با مصدر «کندن» به معنی جدا کردن هم خانواده است. درواقع بن مضارع به اضافه پسوند «-ک» شده و این پسوند دارای معنی نسبت و مبالغه است.

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... _____ ناصر جابری اردکانی

قلایی: گردویی است که طرحی بیضوی دارد. حرف «ی» در این کلمه یای نسبت است، یعنی منسوب به قلا و از آنجا که در لهجه اردکانی قلا به معنی کلاغ است، بنابراین این کلمه به معنی گردویی است که شبیه سر کلاغ است یا اینکه کلاغ آن را کاشته است، اما اغلب به گردوهایی که شکلی بیضوی دارند گفته می‌شود. درواقع شکل نامنظم و بیضوی دلیلی است بر اینکه محصول به‌نژادی نشده و خودرو است، اما به گردوهایی که مشابه گردوهای کلاغ‌کاشت است نیز این اصطلاح گفته می‌شود. ناگفته نماند که کلاغ در فصل گردو برخی دانه‌ها را زیر خاک مخفی و ذخیره می‌کند و ممکن است بعداً آن را گم کند، در صورت مهیا شدن شرایط، آن گردو بعداً از خاک سر بر می‌آورد و در صورت پرورش به درخت بزرگی تبدیل می‌شود. تصویر گردوی قلایی^{۱۳}:

روغنی: برخی گردوها چربی بیشتری دارند، به گونه‌ای که خوشمزه‌گی و چربی آن را می‌توان در دهان حس کرد، این نوع گردو را روغنی می‌نامیدند.

نارنجی: گردوهای دانه‌بزرگ و دیررسی هستند که معمولاً سه تا پنج مغز دارند، این نوع گردوها بر اثر نوعی جهش یا اختلال ژنتیکی بدین شکل رشد می‌کنند.

سومی (somi): گردویی که باد سرد باعث آسیب آن شده است. سوم به معنی باد بسیار سرد است و حرف «ی» پسوند نسبت است.

گور (gowt): گردویی که کپک زده باشد. گور با این تلفظ در لهجه اردکانی به معنی پیر نیز هست، اما برای حیوانات به کار می‌رود و برای انسان کاربرد ندارد و چنانچه درخصوص انسان به کار رود جنبه توهین‌آمیز دارد. از آنجا که پیری نوعی تخریب جسمانی است، این کلمه بر غذایی که خراب باشد یا کپک زده باشد هم اطلاق شده است.

تُنْجُر یا تَنْگَر^{۱۴}: به گردوی بسیار کوچک و ریزی می‌گفتند که آن‌ها را سوراخ می‌کردند و مانند گردن‌آویز به گهواره کودک می‌بستند و کودک با آن بازی می‌کرد. لذا گردو به‌عنوان اسباب‌بازی نیز استفاده می‌شده است.

پیک / پیکاله: گردویی که مغز ندارد.

جفتک: دو دانه گردو که در کنار هم و به شکل دو غلو رشد کرده‌اند. واژه دوجفتکی نیز برای چهار دانه متصل به هم به کار می‌رود.

۷-۴. مثل‌ها و اصطلاحات مربوط به درخت

برخی از ضرب‌المثل‌های مربوط به گردو منحصر به فرد است و می‌نماید که تنها در اردکان کاربرد دارد و از این قرار است:

اِگِه گِردو اِ بارت نی اِ سی چه رِکِه میزه
e bārot ni e si č e rekka meyze - e Ege gerdu

برگردان: تو که گردو بارت نیست چرا صدا می‌دهی؟ (اعتراض می‌کنی و می‌ژکی)

قَلای گُسَنه اِ گِردو پیک هم رَحْم نِمِکند

e gerdu pik ham rahm nemekond - y gosna - Qalā

برگردان: کلاغ گرسنه به گردوی پوک هم رحم نمی‌کند.

گِردو دَلخون، بَرِدِ دَلخون دُواشین^{۱۵}

e Dalxun dovāšen - gerdu Dalxun bard

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... ناصر جابری اردکانی

برگردان: درختان روستای دلخون را با سنگ همان روستا می‌توان شکست، معادل آهن را آهن می‌برد.

دلخون نام روستایی در اردکان است که درختان گردوی بزرگی دارد.

تو بتکون اُ سی خوت، مو هم جم مینم اُ سی خوم^{۱۶}:

To betekon - e se xot mo ham jam mynam - e si xom

برگردان: تو برای خودت بتکان، من هم جم برای خودم جمع می‌کنم.

به این معنی است که شخصی گربزی می‌کند و زیرکانه و به طنز وظایف را تقسیم می‌کند، این تقسیم به نفع فرد جمع‌کننده است، زیرا او برای خودش گردوها را جمع می‌کند و فردی که بالای درخت است، طبیعتاً نصیبی از این گونه تقسیم نمی‌برد.

پوس و زباسن^{۱۷}: پوست انداختن، وقتی درخت بسیار کهن سال است و یک لایه

پوست آن تیره‌رنگ می‌شود و به سادگی از درخت جدا می‌شود، در این شرایط گفته می‌شود درخت پوست می‌اندازد.

لغه و پُرگ واییدن: شکاندن ریزشاخه‌ها و برگ درخت گردو در زمان برداشت

محصول.

کُم! دار ساووندن: معادل شکم به درخت سابیدن که برای تلاش بسیار شخص گردوتکان به کار می‌رود؛ چیزی معادل دود چراغ خوردن. درواقع یکی از سخت‌ترین بخش‌های گردوتکانی مربوط به بالا رفتن از تنه درخت است. تنه اصلی در اثر مرور زمان تنومند می‌شود و در درختان کهن پوست‌اندازی می‌کند، بنابراین کسی که گردو می‌تکاند، عرق می‌ریزد، نیرو مصرف می‌کند و مهم‌تر از همه گاهی ناگزیر است با شکم به درخت گردو بچسبد و از آن سر بخورد و پایین بیاید، یا به حالتی شبیه خزیدن از درخت بالا رود. در هر دو صورت این امکان وجود دارد که بخشی از پوست شکم فرد

نیز سابیده و حتی زخم شود. این مثل براساس این زحمات ساخته شده است و مردم اردکان کاملاً با مفهوم آن آشنایی دارند.

غار کردن: مخفی کردن گردوها. برخی افراد در زمان گردآوری گردو گودی را مشخص یا تعبیه می‌کنند و به تدریج دانه‌های گردو را در آن مخفی می‌کنند. این اصطلاح نیز گه‌گاهی جنبه مثلی دارد و زمانی به کار می‌رود که شخصی تعدادی گردو را در جای مشخصی مخفی می‌کند. برخی از اصطلاحات مثلی مرتبط با این عمل از این قرار است: «ش غار کردن»؛ یعنی او چیزی مخفی کرده است، «غاری ش واجست»؛ یعنی یکی از مخفی‌گاه‌های گردو را یافت.

تو قلاشین رفتن یا نشستن: معادل نشستن در مکانی که تنها کلاغ می‌تواند بنشیند. زمانی که فرد گردو تکان به بالاترین نقطه درخت گردو می‌رسد چنین اصطلاحی به کار می‌رود. گاهی برای کسی که کاری را در حد نهایی آن انجام می‌دهد نیز به کار می‌رود.

تل رو مل آوردن: مثالکی است معادل پول، پول می‌آورد یا از سخن سخن زاید؛ یعنی کسی که تلی از گردو دارد، تلی دیگر نیز بر آن افزوده می‌شود و داشته‌های او افزایش می‌یابد.

خرمن گردی^{۱۸}: اصطلاح دروایش بوده است و امروزه کاربرد کم‌تری دارد. به معنی دور زدن و گردش در میان برداشت‌کنندگان گردو و دریافت تعدادی گردو از مالکان. از یکی از مالکان مسن شنیدم که در گذشته تعداد درویش‌های خرمن‌گرد خیلی زیاد بوده است، به گونه‌ای که آن‌ها برای دریافت گردو در صف می‌ایستاده‌اند و مالک به تناسب توان خود به هر یک تعدادی گردو می‌بخشیده است.

خرمن زیاد: دعایی است که رهگذران به برداشت‌کنندگان می‌گویند. البته این دعا به برداشت گردو اختصاص ندارد و درباره سایر محصولات به کار می‌رود.

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... ناصر جابری اردکانی

۸-۴. نام‌گذاری درخت‌های گردو

به دلیل اهمیت درخت گردو در میان مردم اردکان برخی از درخت‌ها دارای نام مختص بوده‌اند. بعضی از نام‌هایی که در گفت‌وگوها بیان شده از این قرار است:

گردوی گُتک: این درخت به دلیل احداث جاده قطع شده، اما یکی از درختانی بود که نامی خاص و منحصر به خود داشته است.

درخت دَدِه خیری: یکی از درخت‌های بسیار کهن سال بود که مالکان متعددی دارد و به نام بانویی نام‌گذاری شده که برای مردم اردکان نام آشنایی است و نوادگان او بعضاً برجایند. هنوز بقایایی از این درخت برجا مانده است، اما آن صلابت پیشین را ندارد.

گردو خینی (خونی): گردویی که شخصی در وقت برداشت محصول از بلندای آن به زمین افتاده و فوت شده است. بعدها به روایت مردم، این درخت که بسیار کهن سال بوده، توسط آمریکایی‌ها قطع شده است.

گردوی پَرَسُوَز (سبز): برخی از درختان گردو برگ‌های سبزتری دارند و به همین دلیل گردوها لابه‌لای برگ‌هایشان مخفی می‌شود. برخی از دیگر گردوهای نامدار از این قرار است: گردو شاه‌براقی، گردو مَحْرَمونی،^{۱۹} گردو کَنکِ چهل‌هزارتایی، سیه گردو، گردوی هاشمی، گردوی سَرچُلّی،^{۲۰} گردو پَرزَرْدو^{۲۱} و... .

۹-۴. دوره‌می و ایفای نقش در فصل برداشت براساس رده سنی و جنسیت

دوره‌می و تجمعات یکی از ویژگی‌های مهم و خاطره‌انگیز فصل برداشت است. برداشت گردو به صورت گروهی صورت می‌گیرد و در گذشته نیز این بارزتر بود. در گذشته چنین بود که مالک/ مالکان، کودکان و نوجوانان، جوانان گردوتکان، فرد

مستأجر و بعضاً زنانی که گردو جمع می‌کردند در این دورهمی حضور داشتند. چای کنار آتش تنها سهم کارگران و کارفرمایان نبود، هر رهگذری که اغلب هم از آشنایان و مردم شهر/روستا بودند به این جمع می‌پیوستند و چای می‌خوردند و اگر میل داشتند؛ چند دانه هم گردو می‌شکستند و این ضیافت کوچک و رایگان، دلشین و زیبا بود. صبحانه و ناهار نیز در وقت خود به صورت جمعی انجام می‌شد، اما زمانی که تعداد زیاد بود، هر کس غذای خود را می‌آورد، با این حال کار دشوار برداشت گردو با این دورهمی‌ها رنگ و بوی خاصی می‌گرفت و سرشار از خاطرات می‌شد.

نقش کودکان و نوجوانان: کودکان در فصل برداشت نقش‌های خوبی ایفا می‌کنند. فصل برداشت گردو برای کودکان مدرسه بازرگانی است. نخست اینکه کودکان و نوجوانان به نسبت توانایی خود در برداشت سهیم می‌شوند و کار می‌کنند. در برخی از گروه‌های برداشت، گاهی تا بیست سی نفر کودک و نوجوان مشارکت دارند. علت این مشارکت بعضاً راجع به برداشت‌های خانوادگی است که در آن پدر و مادر و سایر اعضا نیز شرکت دارند، اما همیشه نیز برداشت در قالب گروه خانوادگی صورت نمی‌گیرد. کودکان شش یا هفت ساله نیز در برداشت شرکت می‌کنند. آن‌ها نگاهشان به کسانی است که از خودشان بزرگ‌ترند و همین مسئله نوعی تشویق است برای رسیدن به توان و عملکرد کودکان بزرگ‌تر یا نوجوانان. رقابت نیز در فصل برداشت اهمیت ویژه‌ای برای کودکان و نوجوانان دارد و در دو شکل صورت می‌گیرد؛ نخست اینکه متولی گروه برداشت یا مالک و بعضاً شخص مستأجر باغ، کودکان و نوجوانان را زیر نظر می‌گیرد و به کسانی که عملکرد بهتری داشته باشند، با ایجاد تفاوت مختصری در مزد آن‌ها، عملکرد بهتر را تقدیر می‌کند. از این نظر فصل برداشت برای کودکان در حکم «مدرسه تجارت»^{۲۲} و بازرگانی است و شاید یکی از بهترین شرایط را برای کسب

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... _____ ناصر جابری اردکانی

مفاهیم تجاری ایجاد می‌کند. مزد هر کودک یا نوجوان براساس سن و سال تغییر می‌کند. کودکان با شرکت در برداشت گردو از طفولیت لذت کسب مزد را درک می‌کنند. کودکان و نوجوانان در فرهنگِ حال حاضر کم‌تر امکان تجارت و رقابت و کسب لذت دستاورد شخصی را دارند؛ حال آنکه در بازار فصلی گردو کودک یا نوجوان، خود محصولی را به دست می‌آورد که مقدار آن اندک است، اما می‌تواند شخصاً برای فروش آن اقدام کند. هنوز این فرهنگ در برخی خانواده‌ها زنده و پویاست. بنابراین چنین کودک یا نوجوانی در فصل گردو رسماً وارد فرایند تجاری می‌شود. او بسته به سن و سال با صاحب‌کار مزد خود را طی می‌کند و تعیین می‌شود که روزانه چه تعداد گردو را به عنوان مزد دریافت خواهد کرد، همچنین کودکان پس از اتمام جمع‌آوری می‌توانند برای خود واپزک کنند و این مرحله چون تلاش برای خود کودک است، معمولاً با علاقه و شدت بیشتری صورت می‌گیرد. در مرحله بعد گردوی خود را شخصاً به بازار می‌برند و آن را می‌فروشند، گاهی نیز خرید و فروش در میان اعضای خانواده شکل می‌گیرد؛ یعنی واسطه‌های خانوادگی و فامیلی نیز رخ می‌نمایند؛ این واسطه‌ها گردوهای کودکان و نوجوانانِ عجول را با قیمت کم‌تری خریداری، تجمیع و به فروش می‌رسانند و نهایتاً سود بیشتری کسب می‌کنند. اما سوای میزان سود، تجربه تجارت شاید گران‌بهاترین تجربه‌ای است که کودکان و نوجوانان کسب می‌کنند. در این نسل جدید به دلیل تلاش والدین و فراهم شدن امکانات و کم شدن تعداد فرزندان، تجربه کسب‌وکار از کودکی و نوجوانی شکل نمی‌گیرد و این بسیار آسیب‌زا است.

نقش جوانان: کارهای سنگین گردو تکانی به عهده پسران جوان است، سخت‌ترین و خطرناک‌ترین آن بالا رفتن از درخت است که اغلب جوان‌ها از پس آن بر می‌آیند. مزد جوانان نیز بیش از سایرین است. معمولاً به صورت روزشمار هر روز بین ششصد تا

هزار دانه گردو - تقریباً معادل هشت تا ده کیلو گردوی خشک - به آنها داده می‌شود و از این حیث جوانان بیشترین مزد را دریافت می‌کنند.

نقش زنان: زنان نیز در فصل برداشت نقش‌های مهمی ایفا می‌کنند. هم به‌عنوان کسانی که تدارکات خانواده را پشتیبانی می‌کنند، زیرا در فصل گردو خانواده به تغذیه مناسب نیاز دارد و زنان خانواده نقششان بسیار مهم است. همچنین زنان وظیفه پوست گرفتن و خشکاندن را بر عهده دارند. زحمت زنان کم‌تر از مردان نیست، گرفتن پوست گردو دشواری‌هایی دارد؛ گردوهایی که زودتر از موعد برداشت می‌شوند دارای پوست سبزی هستند و کندن پوست آنها باعث سیاهی کف دست‌های زنان می‌شود.^{۳۳} در عین حال معمولاً زنان نیز بدون مزد نیستند و در این فصل بابت زحمات خود مزد دریافت می‌کنند. باغداران و کسانی که در این فصل گردوی بسیاری برای پوست کندن دارند، از زنان اقوام یا همسایه نیز کمک می‌گیرند و به آنها نیز مزد پرداخت می‌شود. بنابراین در فصل برداشت گردو زنان نیز به رغم شغل خانه‌داری که برایشان مزد ریالی در بر ندارد، از بابت پوست‌گیری گردو مزد می‌گیرند. مزد نیز اغلب با خود گردو پرداخت می‌شود؛ گویی گردو سکه‌ای است که جانشین پول شده است.

۴-۱۰. اصطلاحات مرتبط با مالکیت و آداب معاملات و تجارت

مالکیت گردو در نوع خود مقوله قابل‌توجهی است. نوع شناخته‌شده مالکیت مربوط به کسانی است که درخت و زمین از آن خودشان است. اما بسیار دیده می‌شود که درخت گردو دارای چند مالک است و این مخصوصاً درباره درختان کهن‌سال دیده می‌شود. این تعدد مالک به دلیل ارزشمندی این درخت بوده است، زیرا مردم درخت را به مانند زمین پاس می‌داشتند و برای آن ارزشی ویژه قائل‌اند و تقریباً محال است کسی درخت گردویی را به دلایلی از جمله اختلافات ملکی قطع کند. درخت گردو حتی در صورت

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... ناصر جابری اردکانی

وجود مالکانِ معارض، معمولاً آسیبی نمی‌بیند و همچنان برجای می‌ماند. بر این اساس دو نوع زیر را می‌توان دو نوع مالکیت درخت گردو دانست:

مالک زارعی: برخی از ماکان زمین خود را برای کاشت گردو به زارع می‌سپردند. این کار زمانی صورت می‌گرفت که مالک و زارع اعتمادی دوطرفه به یکدیگر داشته باشند، زیرا کاشت گردو به‌منزله این است که زمین برای مدت زمانی بسیار طولانی در انحصار درخت گردو باشد و اغلب زیر درخت گردو محصولات جانبی کشت نمی‌شود. بنابراین توافق دوجانبه کاشتن گردو به نوعی به‌منزله مشارکت در مالکیت نیز محسوب می‌شد، چراکه مالک نیز نمی‌تواند درختان گردو را بدون رضایت زارع از بین ببرد و گردو سالیان طولانی و شاید چند نسل در زمین باقی می‌ماند.

چندمالکی: در این نوع مالکیت به دلایلی مانند تقسیم ارث یا خرید و فروش یک درخت گردو دارای مالکان متعددی است. در زمان برداشت محصول این نوع درختان چندمالکی، گاه پنج تا هفت نفر مالک مختلف پای درخت حضور می‌یافتند تا سهم خود را برداشت کنند.

وخمی: (وقفی) برخی از درختان گردو وقف شده‌اند که به آن‌ها گردوی وخمی گفته می‌شود. این نوع درختان اغلب وقف مساجد یا برخی سادات بوده‌اند.

۴-۱۰-۱. آداب اجاره محصول

اجاره‌کن: در مناطق گردوخیز شغل اجاره گردو مرسوم است و برخی افراد به‌عنوان یک شغل فصلی آن را برمی‌گزینند. فردی که این شغل را انتخاب می‌کند باید نسبت به درخت گردو و میزان محصول آن آشنایی داشته باشد. کارهایی که چنین شخصی انجام می‌دهد از این قرار است: تخمین میزان محصول و احتساب سود خود، تأمین تعدادی

نیروی جوان گردوتکان، پذیرش نوجوانانی که در جمع‌آوری کمک می‌کنند، پوست‌گیری و خشک کردن گردو و نهایتاً انتخاب زمان و بازار فروش.

اجاره به صورت بازگردانی بخشی از محصول: در این شیوه شخصی که باغ یا درخت را اجاره می‌کند، قرارداد می‌کند که فلان تعداد دانه گردو را پس از برداشت محصول به مالک برگرداند. معمولاً مالک انتظار دارد نیمی از محصول به خود وی برگردانده شود. اما مقدار آن چندان مشخص نیست، زیرا این بستگی به تخمین دارد. معمولاً مستأجر باغ و مالک هر دو درباره میزان محصول تخصص دارد و با قدری چانه‌زنی به توافق می‌رسند.

اجاره به صورت نقدی: در این شکل که امروز درباره همه محصولات رایج است، فرد اجاره‌کننده کل محصول را خریداری می‌کند و وظیفه نگهداری و برداشت محصول را به عهده می‌گیرد.

۵. نتیجه

این تحقیق نشان می‌دهد که اهمیت درخت گردو در شهر اردکان به فرهنگ ویژه‌ای همراه با واژگانی خاص منجر شده است. در بخش واژگان اگر مقایسه‌ای با دیگر تحقیقات صورت گیرد، برخی کلمات دارای وجوه مشترکی در حروف و تلفظ و در عین حال تطوری متفاوت با همان واژگان رایج در دیگر مناطق کشورند، اما اغلب کلمات منحصر به گویش اردکانی است. ضرب‌المثل‌های مرتبط با گردو نیز اگرچه تعدادشان اندک است، اما خاص همان منطقه است. درخت گردو نه فقط از نظر سایه بهشتی و میوه فراوان، بلکه از منظر فرهنگی که در پیرامون آن شکل گرفته درختی یگانه و خاص است. این درخت، خاندان و گاهی چند خاندان را به‌ویژه در فصل برداشت در کنار هم جمع می‌کند و گردآوری محصول آن به‌منزله «مدرسۀ تجارت» برای کودکان و

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... ناصر جابری اردکانی

نوجوانان است. به واسطه وجود درخت گردو هم مالکان درآمد کسب می‌کنند، هم مستأجران، هم کودکان شیوه‌های کسب می‌آموزند، هم زنان لذت دریافت مزد را تجربه می‌کنند، هم پرندگان از آن بهره‌مند می‌شوند، هم رهگذران نصیبی می‌برند. از نظر مالکیت، مطابق دیگر تحقیقاتی که صورت گرفته در اردکان نیز مالکیت‌های چندگانه درخصوص باغ یا حتی تک‌درخت و نیز مالکیت به صورت مالک‌زارعی و وقفی دیده می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. در استان یزد نیز شهری با نام اردکان قرار دارد. بنابراین در این مقاله هر جا نام اردکان ذکر شود، منظور اردکانِ فارس است. مردم این شهر به دلیل قدمت این نام به آن علاقه دارند و با وجود اینکه در تقسیمات کشوری مدت زیادی پس از انقلاب، این شهر، سپیدان نامیده شد، مردم شهر اردکان به صورت عرفی حاضر به تغییر نام نشدند. امروزه نام سپیدان نیز مقبول واقع شده و بر کلیت شهرستان اطلاق می‌شود، اما مرکز این شهرستان با همان نام اردکان شناخته می‌شود و در تابلوها به رسمیت شناخته شده است.

۲. برای زبان مردم اردکان به تاسی از زبان‌شناسان واژه گویش را به کار بردیم و این صحیح است، زیرا حتی مردم لرزبان سپیدان نیز نمی‌توانند به سادگی با گویش اردکانی تکلم کنند و این به دلیل ساختار نحوی این گویش است که با ساختار زبان فارسی تفاوت دارد؛ حال آنکه گویش لری سپیدان - و نیز یاسوج و نورآباد - از نظر ساختار نحوی با فارسی معیار تفاوت اندکی دارد.

۳. براساس مقاله سلطانی‌نژاد در بافت نیز به شاخه خشکیدۀ گردو چُکُت می‌گویند. این کلمه در لهجه اردکانی چُت است، اما به هر شاخه خشکی گفته نمی‌شود، بلکه به شاخه‌های ریز و تیز گفته می‌شود.

۴. چُرْمَک دارای معانی متفاوتی است؛ از جمله در لغت‌نامه دهخدا آمده است: چُرْمَک [چُم] (ا) لُغَز و چیستان را گویند. در لهجه مردم اردکان فارس گردوی چرمک به آن مرحله از رشد مغز گردو گفته می‌شود که مانند مایعی سفیدرنگ است و طعم و مزه ندارد. این کلمه در معنایی مشابه در لهجه

- اچمی و لری نیز به صورت چُرْمو کاربرد دارد و بر آب بینی اطلاق می‌شود و این یقیناً همین کلمه است که در لهجه اردکانی کاربردی افزون بر آب بینی نیز داشته است.
۵. شاید این کلمه کَلِه‌مَج باشد، یعنی مغز سر، مَش نیز در بعضی لهجه‌ها به معنی مغز است و مَش و مَج اشکال متفاوت یک واژه‌اند.
۶. به نظر می‌رسد این واژه از ترکیب دره و اشکفت به وجود آمده باشد؛ یعنی دره و اشکفت.
۷. «گر» در لهجه اردکانی به معنی زمینِ صخره‌ای یا کوه صخره‌ای است. باغی که بدین نام شهرت دارد نیز دارای چنین زمینی است.
۸. از سال ۱۳۸۹ تا مرداد ۱۳۹۲ تعداد ۲۸۵ مورد سقوط از گردو در مرکز بعثت همدان گزارش شده که به ۷ مورد فوت، ۸۰ مورد انجام عمل جراحی منجر شده است (ر.ک. <https://ems.umsha.ac.ir>)
۹. در شهر بافت گویا به این ابزار «اوشین» می‌گویند که بسیار با همین کلمه در گویش اردکانی تفاوت دارد.
۱۰. توداری در فارسی امروز به معنی صفت برخی افراد است؛ یعنی کسانی که رموز خود را به سادگی آشکار نمی‌کنند و ... اما در لهجه اردکان علاوه بر این کاربرد و با تغییر تکیه کلمه، این واژه بر نوعی چوب اطلاق شده که در متن توضیح داده شد، ضمن اینکه در معنی چوب گردوزن تلفظ‌دار متفاوت است و مصوت بلند «ا» با تخفیف تلفظ می‌شود.
۱۱. عکس برگرفته از سایت <https://www.yjc.ir>
۱۲. در شهر بوانات که یکی از شهرهای گردوخیز استان فارس است این اصطلاح به کار می‌رود. در الموت نیز «پساجین» گفته می‌شود (عسگری، ۱۳۹۳، ص. ۱۵۴).
۱۳. این تصویر در زمان نگارش این مقاله گرفته شد و جالب این بود که زمانی که درباره گردوی قلابی (کلاغی) پرس‌وجو می‌کردم، مادرم چند دانه از این نوع گردو را آورد و ابراز کرد که این نمونه گردوی قلابی است و با خوشحالی این عکس از طرف نویسنده گرفته و در مقاله بارگذاری شد.
۱۴. این واژه در لهجه لری کاربرد دارد و به معنای سنگ ریز است.
۱۵. این سه ضرب‌المثل برگرفته از دقت و تتبع آقای مهندس محمد امیری اردکانی، پژوهشگر فرهنگ اردکان فارس است.

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... ناصر جابری اردکانی

۱۶. براساس تتبع آقای حسین علی تجلی، از افراد مصاحبه شده و صاحب نظر در این زمینه، نوشته شده است.

۱۷. در لهجه اردکانی مصدر «باسیدن» به معنی افتادن است. مثلاً گفته می شود؛ «اونجا باسیه بی»؛ یعنی آنجا افتاده بود.

۱۸. درویش ها در گذشته و حتی تا اوایل انقلاب ۱۳۵۷ و کمی بعد از آن تعدادشان بسیار بوده و دارای آداب و قواعد خاص خود بوده اند و برخی از آن ها نیز زبانی رمزی نیز به کار می برده اند. امروزه به دلایل مختلفی که مجال بحث دیگری می طلبد، تعداد این درویش بسیار کم و حتی می توان گفت آن فرهنگ گردش در میان خرمن داران تا حدود زیادی از بین رفته است.

۱۹. نام شخصی بوده و بعدها با نام او ادامه حیات داده است.

۲۰. چُل در لهجه مردم اردکان به معنی زمینی است که سنگ های ریز و درشت زیادی در آن قرار دارد و به صورت تپه ای آن سنگ ها را جمع می کنند و گاهی درخت گردو دقیقاً در میانه چنین فضایی روییده است. سَرچُلی یعنی درختی که در چنین مکانی روییده است.

۲۱. پَر در لهجه اردکانی به معنی برگ نیز هست، «پَرزردو» یعنی درخت دارای برگ زرد.

۲۲. شاید بتوان این تجربه مفید را برای نوجوانان به «آریتراژ» شبیه دانست. در برخی دانشگاه ها برای تجربه عملی دانشجویان بازارهایی راه اندازی می شود که آریتراژ گفته می شود. دانشجوی در چنین بازاری به صورت عملی با تجربه تجارت آشنا می شود.

۲۳. در حال حاضر دستگاه هایی طراحی شده است که کار پوست کندن را به خوبی انجام می دهد و از این جهت بخشی از کار زنان تقلیل یافته است.

منابع

- امیری اردکانی، م. (۱۳۸۱). *واژه نامه گویش اردکان فارس*. اصفهان: نصح.
- امیری اردکانی، م. (۱۳۹۸). *فرهنگ گویش مردم اردکان*. اصفهان: پیام علوی.
- پاپلی یزدی، م.، و جلالی، ع. (۱۳۹۸). گردو: نماد صبوری دهقانی (دانش بومی کاشت، داشت و برداشت). *دانش های بومی ایران*، ۹، ۱-۴۲.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه _____ سال ۱۲، شماره ۶۰، بهمن و اسفند ۱۴۰۳

حاجیانی، ف. (۱۳۸۸). بررسی تطبیقی و تاریخی ساخت فعل ارگاتیو در گویش اردکانی، دشتی، دشتکی، کلیمیان یزد، و لاری. *مجله آموزش مهارت‌های زبان دانشگاه شیراز*، ۱ (۵۸/۴)، ۲۱-۴۰.

دهخدا، ع. (۱۳۷۷). *لغت‌نامه*. تهران: دانشگاه تهران.

رضایی، ج. «فصل گردونکانی در نگین زاگرس»، بازیابی: ۱۷ / ۰۱ / ۱۴۰۳
[/https://shiraze.niloblog.com](https://shiraze.niloblog.com)
سلطانی‌نژاد، ف. (۱۳۸۵). واژه‌های مربوط به گردو در گونه فارسی بافتی. *گویش‌شناسی*، ۵، ۱۶۳-۱۷۱.

عسگری، ن. (۱۳۹۳). اهمیت درخت گردو در زندگی روستاییان الموت. *انسان‌شناسی*، ۲۰، ۱۳۸-۱۵۹.

مولوی، ج. (۱۳۷۳). *مثنوی معنوی*. تصحیح ر. الین نیکلسون. به سعی ن. پورجوادی. تهران: امیرکبیر.

معصومی، ح. (۱۴۰۲). سقوط از درخت گردو در باغداران شهرستان تویسرکان، فراوانی آن و مداخله جهت کاهش این آسیب‌ها. بازیابی: ۱۰ / ۱۲ / ۱۴۰۲
[/https://ems.umsha.ac.ir](https://ems.umsha.ac.ir)

Reference

- Amiri Ardakani, M. (2002). *Dictionary of the Ardakan Dialect of Fars*. Nasuh.
- Amiri Ardakani, M. (2019). *The dialect culture of the Ardakan people*. Payam Alavi.
- Asgari, N. (2014). The importance of walnut trees in the lives of Alamut villagers. *Anthropology*, 20, 138-159.
- Dehkhoda, A. (1998). *Dictionary*. University of Tehran.
- Farokh, H. (2009). A historical and comparative study of the ergative verb structure in Ardakani, Dashti, Dashtaki, Yazdi Jewish and Lari dialects. *The Journal of Teaching Language Skills*, 28(1), 21-40
- Masoumi, H. (2023). *Falling from walnut trees in the orchards of Tuyserkan city, its frequency and intervention to reduce these damages*. Retrieved: 10/12/1402 <https://ems.umsha.ac.ir/>

لغات، اصطلاحات و باورهای مرتبط با درخت و... ناصر جابری اردکانی

- Papli Yazdi, M., & Jalali, A. (2019). Indigenous knowledge of local communities about edible plants in Zebarkhan rangelands in Neyshabur. *Indigenous Knowledge of Iran*, 9, 1-42.
- Rezaei, J. (2024). *Walnut harvest season in Ardakan city* (Negin e Zagros). Retrieved: 17/01/1403 <https://shiraze.niloblog.com/>
- Rumi, J. (1994). *The Masnavi Manavi*. Amirkabir.
- Soltani Nejad, F. (2006). Words related to walnut in the dialect of the Baft region. *Dialectology*, 5, 163-171.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی